

ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР КОНЦЕПТУ «ЖІНКА» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ

(Ніколаєнко К.І., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Ходикіна І.В., кандидат економічних наук, доктор філософії)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

«Я – жінка». Це речення несе не тільки фонетичний, синтаксичний, морфологічний, семантичний зміст, але й гендерний. Гендер є ідеологічним конструктом, який акумулює уявлення про те, що означає бути жінкою або чоловіком у певній культурі. Мова як складник культури та «фізична» форма думки впливає на розуміння гендеру подібно до соціальних та історичних факторів.

В українському мовознавстві питання взаємодії мови та гендеру є новим. О. Бондаренко міркує про особливості лексико-семантичної структури концептів «чоловік» та «жінка» в українській та англійській мовних картинах світу. Ю. Абрамова здійснила когнітивно-прагматичний аналіз британських прислів'їв, що віддзеркалюють лінгвокультурні концепти «чоловік» та «жінка». Мовностилістичні засоби творення гендерних образів молоді за матеріалами друкованих мас-медіа розглянула В. Слінчук. Тим не менш, проблема відображення гендеру, зокрема «жінки» в українській мові залишається однією з найменш розроблених. Враховуючи сучасне зростання контакту українців з сусідами на європейському материках, є доречним розглянути концепт «жінка» не тільки у межах рідної мови, але й іноземної. Якщо англійська є однією з найпоширеніших мов світу, то німецька – Європи.

Цим зумовлена актуальність нашого дослідження. Мета – реконструювати гендерний концепт «жінка» на основі 120 зразків паремічного фонду української та німецької мов. Методи – концептуальний аналіз, компаративний аналіз, синтез, гендерний підхід.

Словник фразеологічних синонімів у статті «жінка» пропонує наступний лексичний ряд: дама серця, жіночий рід, прекрасна стать, прекрасна (слабша) половина, Євине плем'я. Онлайн-словник "Duden" називає жінку die Frau (пані), die Dame (дама), die Hausherrin (хазяйка дому), die Lady (леді), die Weib (жінка), Evas Töchter («дочки Єви»).

Під впливом християнської традиції українська та німецька мовні картини світу демонструють образ жінки як представниці «Євиного плем'я» та "Evas Töchter", зберігаючи тим самим наслідуваний статус вершительки першого гріха. Українські приказки активно застосовують мотив, коли жінка, окрім себе, приносить у життя чоловіка негаразди, водячись з чортом або будучи їм: «Любив дівчину, а чорта взяв» [1, с. 154], «Не мав лиха, так одружився» [1, с.184], «Чужій дружині чорт ложку меду кладе» [1, с. 349], «Чорт і баба – одна рада» [1, с. 347]. "Die Frau weiss eine Kunst mehr als der Teufel" («Жінка знається на мистецтві більше за чорта») – цікавий та доволі незвичайний вислів з німецької мови, що відсилає нас до глибини та сили (що переважають над нечистю) жіночого розуміння прекрасного. Загалом же, жінка так само лиховісна та з поганою вдачею: "Wo der Teufel nicht hinwagt, schickt er eine Weib" («Куди чорт не встигає, посилає жінку») [2, с.

617], *“Ein böser Mann ist ein Teufel, eine böse Frau – eine Hölle”* («Злий чоловік подібний до чорта, зла жінка – до пекла») [2, с. 541].

Материнство підноситься в обох мовах: «В дитини болить пальчик – в матері серце» [1, с. 34], «Мати сама не зість, а дітей нагодує» [1, с. 112], *“Das Mutterherz ist immer weich”* («Материнське серце завжди лагідне») [2, с. 535], *“Wer dem Kinde die Nase wischt, küsst der Mutter die Backen”* («Того, хто протирає дитині носа, мати цілує в щоки») [2, с. 613].

В українській паремії спостерігаємо об’єктивацію жінки з поетичною оціночністю (розповсюджені порівняння з елементами природи): «Не допоможе панні мило, коли чорна, як кадило» [1, с. 265], «Ще спереду так-сяк, а ззаду на чорта походить» [1, с. 350], «Хороша, хоч води з лиця напиєся» [1, с. 333], «Повз дівки та мимо ріпки не пройдеши – щипнеш» [1, с. 310]. Німці ж навпаки, іронізують щодо вроди, послаблюючи її значення: *“Schöne Weiber machen schöne Sitten”* («Красиві жінки створюють красиві закони») [2, с. 604], *“Weiberschönheit, das Echo im Wald und Regenbogen vergehen bald”* («Краса жінки, відлуння в лісі та райдуга швидко минають») [2, с. 610], *“Grosse Herren und schöne Frauen muss man dienen, doch nicht trauen”* («Великим панам та вродливим жінкам треба служити, але не довіряти») [2, с. 562].

Українські фразеологізми дають просту формулу: непривабливість жінки компенсується працьовитістю або статками: «У багатій дівки горба не видно» [1, с. 328], «Не біда, що чорна, аби проворна» [1, с. 264], «Хоч ряба на виду, так маслаки до ладу» [1, с. 334], «Не дивися на личко – питай про роботу» [1, с. 265]. В німецькій мові немає контрасту – хазяйновитість жінки стверджується і схвалюється як така: *“Auf ein gutes Mahl und eine gute Frau wartet man nicht zu lange”* («На добру їжу та добру жінку довго не чекають») [2, с. 532], *“Eine Frauenhand findet immer zu tun”* («Жіноча рука завжди знайде клопіт») [2, с. 539].

На відміну від жінки-матері, жінки-дружини та навіть жінки-грішниці, в фігурах яких можна знайти спалахи позитивних рис, жінка-особистість зображується як щось низинне, комічне та химерне. В українців бачимо: «Жіноча річ коло припічка» [1, с. 54], «Ні продати, ні проміняти – лучче було не брати» [1, с. 270], «Бабина гривна всім людям дивна» [1, с. 15], «Не вір ніколи жінці, коняці й собаці» [1, с. 265]. Аналогічно в німців: *“Eine Frau und ein Gewitter sind immer zu fürchten”* («Жінку та грозу завжди треба боятися») [2, с. 538], *“Weiberlist geht über alle List”* («Жіноча хитрість вище усілякої хитрості») [2, с. 612], *“Frauen sind schwer zu durchschauern”* («Жінок важко зрозуміти») [2, с. 549].

Підсумовуючи, можемо сказати, що в досліджених фрагментах української та німецької паремії концепт «жінка» постає в класично-стереотипному оздобленні: це і навіяний християнством зв’язок з нечистю та вторинність щодо чоловіка, і культ материнства й домогосподарства, і оречевлення з акцентом на корисність. Варто відзначити, що попри такий кепський стан в жінці залишається щось, здатне вселяти страх, розгубленість й захоплення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Номис М. Українські приказки, прислів’я і таке інше. Київ: Либідь, 2004. 352 с.
2. Duden K. Mehr als 100.000 Satzbeispiele, Wendungen, Redensarten und Sprichwörter: Band 2 Berlin: Cornelsen, 2010. 1104 с.